

NIETZSCHES HYPOTHESE VOOR DE KUNST

KUNST ALS STIMULUS VAN HET LEVEN

T.B. Merkelbach

Om Nietzsches uitspraken over kunst te kunnen begrijpen is het van belang om eerst het één en ander uit te leggen. Een voorbeeld van een idee dat belangrijk is om Nietzsches opvatting over kunst te begrijpen is dat kunst alleen maar kan worden begrepen vanuit het gezichtspunt van de kunstenaar, in tegenstelling tot de toenmalige trend waar men ervan uitging dat kunst begrepen moest worden vanuit het standpunt van de toeschouwer. Nietzsches belangrijkste hypothese ten aanzien van de kunst is om kunst uit te roepen tot de stimulus van het leven (o.a. Heidegger, 1991). Deze uitspraak moet in het licht worden gezien van de twee belangrijkste begrippen in Nietzsches denken: *Nihilisme* en de *Wil tot Macht*. Ik zal kort deze twee begrippen kort toelichten en vervolgens terugkomen op Nietzsches hypothese.

NIHILISME

Het belangrijkste (en meest bekende) begrip binnen de filosofie van Nietzsche is het *Nihilisme*. Met deze term omschrijft Nietzsche de ramp waar de westerse-mensheid vanaf Plato op afstevent en in zijn tijd tot voleinding lijkt te komen. Het *Nihilisme* wordt gekenmerkt door nietszeggendheid, het opgesloten blijven in jezelf en door niets meer wordt geraakt:

‘Met betrekking tot de geschiedenis van het Europese nihilisme. Als noodzakelijke consequentie van de tot nog toe geldende waarde: absolute waarde-loosheid’ – KSA 12:9[1]

Een ander fragment waaruit de kenmerken van het *Nihilisme* blijkt is:

‘Dagboek van de Nihilist...het afgrijzen over de ontdekte “valsheid” /leeg: geen gedachte meer; de sterke affecten heendraaiend om objecten zonder waarden.’ – KSA 12:11[327]¹

Het gevoelloos worden voor iedere stimuli van buiten vormt, een soort allesoverheersende ontkenning en onverschilligheid ten aanzien van alles, tot op het leven zelf. Nietzsche merkt dit op en is naarstig op zoek naar iets dat het tij zou kunnen keren. De geprivilegieerde oplossing om tegenwicht te bieden aan het *Nihilisme* ziet Nietzsche in de kunst.

De vraag die Nietzsche stelt ten aanzien van de kunst hebben

¹ FW 125

betrekking op de kunstenaar als productieve en creërende entiteit. De standaard voor wat esthetisch is moet komen vanuit de kunstenaar en niet vanuit de toeschouwer. De kunst wordt door Nietzsche beschouwd als de ultieme en helderste vorm van de *Wil tot Macht*². Hiermee introduceren wij Nietzsches tweede begrip: de *Wil tot Macht*.

WIL TOT MACHT

Nietzsches begrip *Wil tot Macht* zal ik in 6 stappen uitleggen naar aanleiding van de ontstaansgeschiedenis van het begrip:

Ten eerste gaat Nietzsche ervanuit dat de ware eenheid van het menselijk bestaan niet in het bewustzijn ligt. Deze is voor hem in het organisme gelegen; het onbewuste van de driften, ofwel het verband van instincten³.

Ten tweede ontstaat nu de vraag wat driften zijn. Driften zijn geïncorporeerde waardebeoordelingen⁴. Waardebeoordelingen zijn waardeoordelen, waarbij de waarde van iets, een stimuli van buiten of een prikkel van binnen, wordt ingeschat. Alle oordelen zijn volgens Nietzsche waardeoordelen. In driften zijn deze waardeoordelen geïncorporeerd.

Waardeoordeel: roken is slecht voor de gezondheid | Drift: een instinctieve afkeer tot roken

De waardebeoordelingen die wij hebben verkregen verkregen en gekoesterd zijn verzameld in ons derde punt. In ons werken al onze waardeoordelen onbewust als een systeem van lust en pijn. Nietzsche gaat ervanuit dat niets ons organisch wezen interesseert, behalve de wijze waarop zij zich verhoudt tot pijn en lust⁵. Het systeem van pijn en lust betekent niet dat pijn en lust oordelen, maar dat wij onbewust kritisch oordelen aan het oppervlak van het bewustzijn in de gevoelens van lust en pijn gewaar worden. In het hart van de zaak is het iets anders dat oordeelt, namelijk het totaalintellect van ons lichaam

Wij zijn beland bij het vierde punt: het totaalintellect van ons lichaam is het eerder genoemde verband van instincten. Dat wat oordeelt zijn de instincten, de driften, of met een algemenere en oorspronkelijke term: de krachten van het lichaam.

2 WM 797
3 FW 11
4 KSA 11[135]
5 MAM 18

Het systeem van lust en onlust is voor Nietzsche niet de basis van de oerwil, want dit zou dan inhouden dat deze wil een wil tot leven is en het leven primair in het teken van een drift tot zelfbehoud zou komen te staan. In 1881 is er een keerpunt in Nietzsches inzicht gekomen en verwoord hij dat de stimuli niet beoordeeld in hoeverre zij lust of onlust verschaffen, maar hij beoordeelt elke prikkel instinctief op de vraag of mijn kracht vermeerderd wordt of niet {ksa 9: 437. Het gaat hier dus om een krachtstoename.

Bij het vijfde punt reist de vraag welke gevolgen heeft deze verandering voor Nietzsche? Het leven staat niet meer in het teken van een drift tot zelfbehoud, een louter *Wil tot Leven*, maar fundamentele drijfveer van alle leven is zijn inziens de *Wil tot Macht*:

‘De Wil tot het accumuleren van kracht is specifiek voor het fenomeen van leven.’ – KSA 13 [261]

Als laatste punt kan Nietzsche op basis van de *Wil tot Macht* als wezen van het leven met de hypothese komen dat de *Wil tot Macht* ook het wezen van de wereld is, ja ‘das innerste Wesen des Seins.’⁶

KUNST ALS STIMULUS VAN HET LEVEN

Hoe valt dit alles samen zodat Nietzsche kunst als de stimulus van het leven kan beschouwen? Zoals ik net heb uitgelegd beschouwt Nietzsche de Wil tot Macht als voorwaarde voor een affirmatieve (Ja-)houding ten aanzien van het Zijn, het leven, alles. Het Nihilisme is voor Nietzsche een apatische onverschilligheid (nee-houding) waar de hele Westerse maatschappij op afstevent, het leegzuigen van alle oude waarden en normen. De oplossing is volgens Nietzsche het introduceren van nieuwe waarde en normen door nieuwe standaarden en wetten, die niet uit het Nihilisme voortkomen maar uit nieuwe bron.

Ik heb eerder gezegd dat Nietzsche de kunstenaar als productieve en creërende entiteit beschouwd. De standaarden voor wat esthetisch is komen vanuit de kunstenaar. De kunstenaar

⁶ JGB 36; KSA 13; 14 [80, 81, 82]

heeft een affirmatieve houding ten aanzien van het leven en dit blijkt onder ander uit zijn creërend vermogen, het creëren van nieuwe wetten. De kunst wordt door Nietzsche daarom beschouwd als de ultieme en helderste vorm van de *Wil tot Macht*. Vanwege de affirmatieve houding ten aanzien van het leven en het vermogen tot het creëren van nieuwe standaarden kunnen wij uit de apathie van het Nihilisme gehaald worden.

a. Kunst is de *stimulus* van het leven

- i Kunst als de meest waardevolle en beenste vorm van de *Wil tot macht*.
- ii Kunst moet begrepen worden vanuit en in de termen van de kunstenaar.
- iii Kunst is de basis van het ontstaan van alle dingen; de dingen zij zelf creërend of zijn gemaakt.
- iv Kunst is de aangewezen tegenbeweging voor het Nihilisme.
- v Kunst is meer waard dan de waarheid.